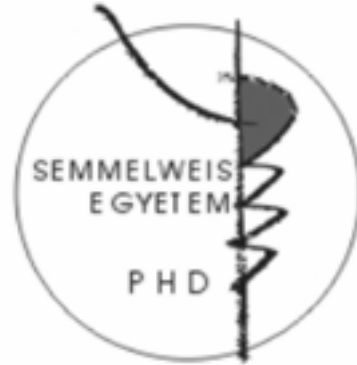

Az extrém sport mint a posztmodern magyar társadalom válasza a változásokra

Doktori tézisek

Pólusné Thiry Éva

Semmelweis Egyetem
Sporttudományi Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Tibori Tímea, tudományos főmunkatárs, CSc

Hivatalos bírálók: Dr. Farkas János, professor emeritus, DSc
Dr. Vingender István, főiskolai tanár, PhD

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Istvánfi Csaba, professor emeritus, CSc
Szigorlati bizottság tagjai: Gáldiné Dr. Gál Andrea, egyetemi docens, PhD
Dr. Szikora Katalin, egyetemi docens, PhD
Dr. Tóth Orsolya, főiskolai docens, PhD

Budapest
2013

1. BEVEZETÉS

Az emberiség történetét lapozgatva látható, hogy a kíváncsiság, az új iránti érdeklődés, a kreativitás és az extrém ötletek az embereket mindig vonzották, elég, ha például Leonardo da Vinci repülő szerkezeteire vagy ejtőernyő-terveire gondolunk. Azonban csak a XX. század teremtette meg a feltételeket ahhoz, hogy az addig az egyén szintjén megrekedt extrém gondolatok társadalmi méreteket öltsenek. Ahhoz, hogy ezek az extrém tevékenységek egyre több embert vonzó népszerű extrém sportokká fejlődjenek és „intézményesüljenek”, számtalan feltételnek kellett teljesülnie.

Egyfelől szükség volt a tudomány és a technika fejlődésére, másfelől az új ideológiák megjelenésére, a kulturális-, az informatikai- és mediatizált globalizáció pedig ezen új gondolatok nyomán kialakuló új értékek elterjedését segítette elő.

A posztmodern gondolkodásról és a hozzá szorosan kapcsolódó posztmateriális értékekről számos teoretikus nézete vált már ismertté.

Hassan (1982) szerint a posztmodern gondolkodás új értéként a szubjektumot helyezi az előtérbe. Preuss-Lausitz (1997) véleménye az, hogy minden viszonylagos és esetleges. A posztmodernre a sokféleség és a differenciálódás, a pluralizálódás és az individualizálódás egyszerre jellemző. Schulze élménytársadalomról alkotott koncepciója szerint az emberek számára az élménycentrikusság, azaz az egyének az önmaga számára értékes és szép élet - mely nem feltétlenül a hedonisztikus élmények térnyerését jelenti – keresése és megélése vált központi kérdéssé (idézi Éber, 2008). Inglehart véleménye szerint a posztmodern, ez az új ideológia megfelelő színvonalú gazdasági fejlettséggel párosulva új kulturális környezetet alakít ki, melyben az egyén új társadalmi szerepekben új normákat és új értékeket sajátíthat el. Szükségességi hipotézise szerint, ha a kontextust, amelyben a világnézet, az értékorientációk kifejlődnek gazdasági biztonság és fejlődés jellemez, akkor a modern/materiális értékek helyett másfajta, nagy valószínűséggel a posztmodern/posztmateriális értékek kerülnek előtérbe. (Inglehart, 1995, 1997)

Magyarországon a posztmodern szemlélet térnyerésének és a posztmateriális értékattitűd elterjedésének és erősödésének elengedhetetlen feltétele volt az 1989-es rendszerváltás, mely a változások sorozatát indította el. A politikai rendszer átalakulásának köszönhetően a határok a szó szoros és átvitt értelmében is leomlottak. A

társadalmi változások következményeként az előző rendszer hivatalos értékei erodálódtak, a hangsúlyok az értékek világában is áthelyeződtek, értékváltás, sőt egyesek szerint értékválság következett be. A gazdasági átalakulások következtében pedig megjelent az új értékeket hirdető, új élményeket biztosító tevékenységekre fogékony (fizetőképes) kereslet. Az említett makro-környezeti változások és társadalmi átalakulások az egyén értékrendjére is hatással voltak. Az új értékek interiorizációjuk révén egyfajta motiváló erőként megváltoztatták az egyén addigi életstílusát, szabadidő eltöltési- és ennek részeként sportolási szokásait.

Ahogy az napjainkban is tapasztalható, a magyar társadalom egyre nagyobb hányada jut el addig az elhatározásig, hogy nemcsak kipróbálja, hanem aktívan és rendszeresen részt is vegyen extrém sport(ok) üzésében. Az extrém sportok kitartó műveléséhez azonban az új, izgalmas, addig ismeretlen élmény iránti váagnál több kell. Kutatók sora találgatja, hogy az extrém sportok művelői miért keresik kifejezetten a félelmet, a veszélyt, a szélsőséges helyzeteket. Míg Zuckerman (1994) feltételezése szerint a magas szenzoros élménykereső szint lehet az ok, Hayenhjelm (2006) az önkéntes kockázatvállalásban véli megtalálni a magyarázatot. Jackson és Csíkszentmihályi (1999) is a kockázatot helyezi a középpontba, amelynek mintegy szükségletnek a kielégítése révén jut el az ember a vágyott felsőbb szintű élményhez.

Értekezésemben a fenti elméleti keretek felhasználásával, a makro-környezeti változásoknak a magyar társadalom egy részére gyakorolt hatását szándékoztam feltárni, azaz azt, hogy az extrém sportok mennyiben tekinthetők az ezen változásokra adott válasznak. Az extrém sportokban résztvevők motivációs- és értékrendszerét, valamint az extrém sport által közvetített értékek életmódra gyakorolt hatását kívántam elemezni. Arra a fő kutatási kérdésre kerestem választ, hogy az extrém sportokban résztvevők értékpreferenciája mennyiben tér el a magyar társadalom nagy részénél tapasztaltaktól, értékorientációjuk mennyiben tükrözi a posztmodern kor által preferált értékeket? Kutatásom újszerűsége abban áll, hogy több extrém sportág, a sportban való érintettség és az emberi értékek kapcsolata egyszerre még nem volt a hazai kutatások fókuszában.

2. CÉLKITŰZÉSEK

A disszertáció alapvető célja a magyarországi extrém sportolók egy csoportjának életében biztos bázisként szolgáló motiváló erők megismerése, értékpreferenciájuk feltárása, annak elemzése, hogy a sport sajátos, csak rá jellemző célértékei és a sport által közvetített emberi értékek értékrendszerükben milyen helyet foglalnak el, valamint, hogy az extrém sportolók posztmodern, élményorientált értékattitűdje mennyiben köszön vissza kulturális fogyasztásukban.

Céljaim megvalósítása érdekében exploratív kutatást végeztem. A megfogalmazott célkitűzések és az empirikus kutatás kérdéseivel összhangban az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg.

Hipotézisek

A felmerült kérdések során azt feltételezem, hogy:

1. Az extrém sportolók esetében a belső készítés erősebb motiváló erő, a külső hatások kevésbé meghatározóak, amit a felállított rangsor is tükröz.
2. A sport sajátos, csak hozzá köthető célértékei közül azok az értéktartalmak dominálnak, amelyek az extrém sportokhoz különösen köthetőek.
3. Az extrém sportolók elsősorban a posztmodern által preferált értékeket képviselik. Értékrendszerükben a bátorság és a kockázatvállalás, mint a közgondolkodás szerint az extrém sportokhoz leginkább köthető posztmodern értékek dominálnak.
4. Az extrém sportolók halmazán belül a túlnyomórészt materiális értékkörnyezetben szocializálódott 30 év feletti korosztályokra a materiális értékek prioritása, míg a 30 év alattiaknál inkább a posztmateriális értékattitűd a jellemző.
5. Az extrém sportolók posztmodern, élményorientált értékattitűdje kulturális fogyasztásukban is megmutatkozik. A magas szenzoros kapacitással bíró témák médiumtól függetlenül vonzóak számukra.

3. MÓDSZEREK

Az extrém sportok halmazából 9 sportágat választottam ki:

- gördeszkázás, egysoros görkorcsolyázás
- hegyikerékpározás
- barlangászat
- falmászás
- hegy- és sziklamászás
- sárkányrepülés
- ejtőernyőzés, paplanernyőzés
- vadvízi evezés
- bűvárkodás, szabadtüdős merülés

A mintavétel során a nem valószínűségeen alapuló technikák legismertebb típusát, a hólabda módszert alkalmaztam. A vizsgálati minta részben sportegyesületek tagjaiból, részben edzéseken, versenyeken megszólított alkalmi megkérdezettekből, és ismerőseikből tevődik össze.

Az adatgyűjtés során a kvantitatív technikák közül a kérdőíves felmérést (N=443), a kvalitatív adatgyűjtési technikák közül a célzott interjút (N=9) és a résztvevő megfigyelést alkalmaztam.

Az adatokat az SPSS 18-as verziójával dolgoztam fel. Elemzéseim során a Pearson féle Khi-négyzet próbát, valamint egyutas variancia-analízist alkalmaztam. Az értékdimenziók létezésének feltárását és igazolását faktoranalízissel végeztem, a többváltozós modelleket „stepwise” lineáris regresszióval teszteltem.

Az elemzési rész felépítése a következő:

1. extrém sportolással kapcsolatos alap megoszlások közlése
2. az értékkörnyezet és a társadalmi változók (nem, kor, iskolai végzettség, foglalkozás) kapcsolata
3. az értékdimenziók meglétének vizsgálata
4. majd végezetül az értékdimenziók elemzése egy és többváltozós statisztikai eljárásokkal

4. EREDMÉNYEK

Már az alapelemzések során született néhány érdekes eredmény, amelyek ugyan adódhattak a mintavételi módszer hibájából is, azonban az is lehet, hogy az okok között más összefüggések bújnak meg. A jelenségekre mindenképp érdemes figyelni és egy reprezentatív kutatás keretein belül ellenőrizni.

Az adatok arról tanúskodnak, hogy az extrém sportolónál a férfiak és a nők aránya a férfiak javára jelentősen eltér a hagyományos sportot űzőknél tapasztaltaktól. Amennyiben elfogadjuk ezt az eredményt, az igazolhatja Héjjas (2006) véleményét, miszerint a társadalomban a nemek között megfigyelhető egyenlősítő tendenciáknak köszönhetően, a férfiak már csak ott tudnak kitűnni, ahol előnyük biológiailag determinált. Ezért is űzheti több férfi, mint nő az extrém sportokat. A foglalkozást és az iskolai végzettséget tekintve látható, hogy a mintában bizonyos csoportok jelentősen felülreprezentáltak. A megkérdezettek 60%-a alkalmazott, illetve felsőfokú végzettségű. Az eredmény, megfelelő bizonyítás után, alátámaszthatja Lash véleményét (idézi Wheaton, 2004), miszerint az extrém sportokat elsősorban a fehér, középosztálybeli férfiak művelik szívesen.

A továbbiakban az eredmények értékelése a kutatás célkitűzéseinek illetve a felállított hipotéziseknek megfelelően történik. Elsőként az extrém sportolók motivációs rendszere, valamint a sportban való részvétel gyakorisága, majd az extrém sportolók értékstruktúrája, végül a preferált értékek kulturális magatartásra gyakorolt hatása kerül bemutatásra.

Az extrém sportolók motivációs rendszere

A kutatás egyik legfontosabb kérdése az volt, hogy mi az az akár emocionális, akár racionális ok, amely arra ösztönöz valakit, hogy tudatosan, rendszeresen és önként kockázatot vállaljon, (élet)veszélyes extrém sportot űzzön. Fontos annak megértése, hogy az egyén milyen tényezők alapján dönti el, hogy időt, energiát és gyakran pénzt sem kímélve műveljen egy adott extrém sportot. A vizsgálat eredménye - bizonyos

mértékig ellentmondva a szakirodalomban a hagyományos sportot művelők indítékairól leírtaknak (Bucsy 2003, Szabó 2004, Neulinger 2007) - azt mutatja, hogy az extrém sportolók esetében a sportolási aktivitásban a belső indítékok sokkal erősebb szerepet játszanak, mint a külső hatások.

A nők és a férfiak számára egyaránt a saját teljesítményük és bátorságuk határainak megismerése a domináló motiváló erő. Hasonlóan fontos indíték a barátok keresése, ami arra enged következtetni, hogy a jó közösségnek a sportban való megtartásban is jelentős szerep jut. Az erős testalkat, és a vonzó külső, amelyek a hagyományos sportot űzők esetében a legfontosabb célértékek, az extrém sportolóknál a legkevésbé inspirálnak.

A külső hatások közül is a legerősebb invitáló ereje a barátoknak van, a legtöbben az ő ajánlásukra kezdték el űzni az adott extrém sportot. A szülők csak keveseknél bizonyulnak elég erős példának. A hirdetések és reklámok, melyek szerepe például a keleti sportoknál vagy a fitnessnél jelentős lehet, az extrém sportolók esetében gyakorlatilag elhanyagolható, ami annyiban evidensnek tekinthető, hogy csak divatból, vagy reklámok hatására az ember nem kockáztatja a testi épségét.

Az extrém sportolók értékstruktúrája

A sport az a különleges érték, amely egyszerre cél- és eszközérték is, hiszen a cél, például egy speciális mozgásműveltség csak sportolás útján sajátítható el. Ezért a sport sajátos, csak hozzá köthető fizikális és mentális célértékei, mint egyfajta szükségletek, motivációs tényezők, kielégítésük révén aktív és rendszeres részvételt eredményeznek. Az extrém sportolók értékorientációjára jellemző, hogy ezek közül az értékek közül az első helyekre többnyire azokat rangsorolták, melyek az extrém sportokhoz különösen köthetőek: a „fokozza a teljesítőképességet” értéket „az akaraterőt fejleszti”, majd a „vele a szabadidő hasznosan tölthető”, a „fejleszti a koordinációs képességet” és az „erősíti az önbizalmat, a magabiztosságot” értékek követik. A hagyományos sportoknál domináló „testet formál” érték az extrém sportolóknál a 18 értéket tartalmazó listában a csak a 14. helyre szorult.

A belső indítékok, valamint a sport sajátos célértékei szilárd motivációs bázist képezve hozzájárulnak a sportolás rendszeres űzéséhez szükséges kitartáshoz. Az irodalomban leírtakhoz képest az extrém sportolók csoportjánál végzett vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a társadalmi átlagtól (Berkes 2006, Ifjúság2008) pozitív irányba jelentős eltérés tapasztalható. A férfiaknál a megkérdezettek 75%-a, a nők esetében 63%-a sportol rendszeresen, ami a jelen kutatásban évente minimum 20 alkalmat jelent. Az eredmények értékelésekor azt azonban figyelembe kell venni, hogy az extrém sportoknál a rendszerességet és a gyakoriságot nem lehet a hagyományos, különösen nem az edzőteremben művelhető sportoknál érvényes felfogás szerint értelmezni. Mivel a kiválasztott sportágak többsége csak a szabadban űzhető, a közreműködő társak időbeosztása mellett az időjárás, sőt bizonyos esetekben Magyarország geológiai adottságai tovább ritkítják a sportolási alkalmakat.

A sportolás az említett csak hozzá köthető értékeken túl közvetetten erkölcsi, morális, individuális és közösségi értékeket is közvetít. A szabályok a fegyelemre, becsületességre, a fair-playre tanítanak, míg a közösen kitűzött cél az együttműködésre, az önzetlenségre és a segítségnyújtásra.

A XX. század végén több értékrendszer hatása érvényesült egyidőben. A bekövetkezett forradalmi jelentőségű változások következtében az előző rendszer lassan erodáló értékei mellett a piacgazdaság szülte modern/materiális értékek egyre szélesebb rétegek életében vált fontossá (Beluszky 2000, Inglehart 1997), az egyre inkább teret nyerő ideológiáknak és a társadalmi változásnak köszönhetően pedig egyre több fiatal képviselt mindezek mellett posztmodern/posztmateriális érték szemléletet (is). (Bauer 2002, Rác 2005)

Az értékátrendeződési folyamat az extrém sportolók körében az értékek sorrendiségében jól nyomon követhető. A 28 elemből álló értékstruktúrában az öszinteség élvezzi a legmagasabb prioritást, melyet az egészség követ. Az egészség ilyen hangsúlyos mivolta jelezheti az új ideológiák magyarországi térnyerését is, az értékrend egyfajta váltását azáltal, hogy az igénytelen fogyasztáscentrikus szemlélet helyébe az egészséges életet és ezen keresztül a fenntartható fejlődést is képviselő életstílus lép.

A privát szféra értékei (igaz barátság, szerelem, belső harmónia, családi biztonság) kiegyensúlyozottan szerepelve az értékstruktúra felső quartilisében található.

A posztmateriális értékeknél már vegyesebb a kép. Míg a szabadság domináns értéknek számít, a kreativitás, a változatos és az érdekes élet már csak a középmezőny helyeit foglalják el. Az az eredmény, hogy ezek az értékek ennyire fontosak, utalhat arra, hogy a sport nyújtotta élmények nem elégítik ki teljesen a sportolók változatos és érdekes élet iránti igényét, ezért ezek az értékek, mint egyfajta motiváló erők az élet más területein is jelentőséggel bírnak. Megjegyzendő, hogy a bátorság és a kockázatvállalás, melyek a közgondolkodás szerint az extrém sportokhoz leginkább köthető értékek, egyáltalán nem fontosak az extrém sportolók számára. Az eredmény mindenképp figyelemfelkeltő, hiszen ezen értékek meglétét Héjjas (2006) szerint a XXI. század piaci elvei is megkövetelnék. A jelenség megerősíti Rinehart (2003) nézetét, mely szerint a bátorság és a kockázatvállalás jelentőségét az extrém sportolók valamint a többségi társadalom tagjai egymástól ellentétesen értelmezik. Az extrém sportokat művelők számára a bátorság, a kockázatvállalás és a vakmerőség nem több, mint egy veszélyes feladat megoldásához szükséges „eszköz”.

Az extrém sportolók a legkevésbé a tradicionális (tradíciók tisztelete; vallásos hit; nemzeti öntudat; társadalmi rend) és a materiális (szépség; jólét, gazdagság; hatalom, vezetéshez való jog) értékeknek tulajdonítanak jelentőséget. Ennek a jelenségnek okai között valószínűsíthetően szerepet játszik egyrészt az élményorientált életmód, mely szinte ellentmond a fogadd-el-azt-ami-osztályrészedül-adatott önkorlátozó szemléletnek, valamint a sportolók nyitottsága, szabadság-orientált értékattitűdje, mely szintén nem kedvez a konzervatív szemléletet hangsúlyozó tradicionális értékeknek.

A materiális értékeknek, a társadalmi átlaghoz viszonyított ilyen mértékű elutasítása valószínűleg azzal függ össze, hogy az extrém sportolók élményorientált értékattitűdje és a sportban való érintettség az értékstruktúrában a hangsúlyt a posztmodern értékekre helyezik át.

Értékdimenziók az extrém sportolóknál

Az adatredukációs céllal végrehajtott faktorelemzés az extrém sportolók értékrendszerében látens struktúra meglétét bizonyította. A faktoranalízis eredményeként a kezdeti 6 csoportot alkotó 28 értékből 5 faktorba rendeződve 16 értékre redukálódott a rendszer. Megmaradt a materiális értékek közül a jólét, gazdagság és a hatalom, vezetéshez való jog, a tradicionális értékek közül a vallásos hit, és a nemzeti öntudat. A változatos- és érdekes élet, valamint a kreativitás, mint posztmateriális értékek vettek részt a további vizsgálatokban. A tesztek eredményeként a teljes privát szféra értékcsoport megszűnt. Az addig az extrém sportolókra fokozottan jellemző elnevezést viselő értékcsoport egy rejtett struktúrát tartalmazott, két jól elkülöníthető faktort eredményezett: a közösségi értékek csoportját alkotta az őszinteség, a szolidaritás, a fair-play, a felelősségérzet, az együttműködés és a segítségnyújtás, míg a vakmerőség, a kockázatvállalás és a bátorság egy új faktorként a kihívási értékek csoportját hozták létre.

A szocio-demográfiai változóknak a faktorokra gyakorolt hatását vizsgáló egyutas variancia-analízissel végzett elemzések azt mutatják, hogy a kihívási értékekre úgy a kor, mint a foglalkozás és az iskolai végzettség is hatással vannak. Látható továbbá, hogy a kor a posztmateriális, a foglalkozás pedig a közösségi értékekre van még szignifikáns hatással. Az értékvizsgálat feltárta azt is, hogy a férfiak és nők értékrendjében nincsenek alapvető eltérések, a társadalmi nem egyik értékdimenzióval sincs szignifikáns kapcsolatban. A materiális és a tradicionális értékeket pedig egyik változó sem befolyásolja.

Az életkor, a materiális és a posztmateriális értékek kapcsolata, amely a disszertáció központi témája, a szakirodalom alapján elvárható eredményeket csak részben igazolja. Az adatokból kiolvasható, hogy a materiális értékek az életkor előrehaladtával az átlagok tekintetében folyamatosan veszítenek súlyukból (30 év alattiak 0,044; 30-40 év közöttiek: 0,003; 40 év felettiak: -0,051). A tapasztaltak ellentmondani látszanak Inglehart elméletének, miszerint az életkor előrehaladtával a materiális értékattitűd erősödik. A materiális értékek ilyen gyenge szereplésére – az extrém sportolóknál

tapasztaltakat összehasonlítva a társadalmi többség preferenciájával – mindenképp fel kell figyelni. Inglehart szűkösségi hipotézise szerint ugyanis az értékek szubjektív fontosságát elsősorban a relatíve szűkös kínálata határozza meg. Az az indok pedig, mely szerint az extrém sportolók a társadalmi átlaghoz képest anyagi javakkal jobban el lennének látva, és ezért preferálják kevésbé a materiális értékek, nehezen elképzelhető.

A posztmateriális értékeket tekintve a 30 év alatti korosztálynál tapasztaltakhoz képest a 30-40 év közötti extrém sportolóknál az értékek erősödése figyelhető meg, a 40 év felettiéknél azonban már egyre kevésbé dominálnak. Ez az eredmény csak részben támasztja alá Inglehart azon elméletét, mely szerint a posztmateriális értékek az életkor előrehaladtával veszítenek jelentőségükből. Szocializációs hipotézisét sem igazolja, mivel a 30 év feletti sportolók, akik az 1990-es években, még a többnyire materiális értékeket előtérbe helyező értékkörnyezetben szocializálódtak, elsősorban materiális értékeket kellene, hogy képviseljenek. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a posztmodern értékeket közvetítő extrém sportok valamint a sportban való érintettség az elméletnek ellentmondva érték váltást okoz intra-generációs szinten is, és az értékrendszeren belül a hangsúlyt a posztmateriális értékek irányába tolja el.

A többdimenziós lineáris regresszió eredményei szerint szignifikáns kapcsolat csak néhány esetben fedezhető fel az értékdimenziók és a független változók kapcsolatában. A posztmateriális értékek esetében a kor és az iskolai végzettség ellentétes hatást gyakorolnak, interakció figyelhető meg a két változó között. Míg a kor előrehaladtával a posztmateriális értékek vesztenek súlyukból, a magasabb edukációs szinttel rendelkezők nagyobb fontosságot tulajdonítanak ezeknek az értékeknek. A kihívási értékeknél végzett vizsgálat eredményei szerint ezek az értékek az alacsonyabb iskolai végzettségű fiataloknál dominálnak, az edukációs szint emelkedése negatív hatású. A foglalkozás társadalmi hierarchiában elfoglalt pozíciója és az életkor hatása - hasonlóan az iskolai végzettséghez – negatív. Minél magasabb pozíciót foglal el vagy minél idősebb az extrém sportoló, a kihívási értékek annál kevesebbet jelentenek számára.

Az élményorientált értékrendszer hatása a kulturális fogyasztói magatartásra

A kulturális fogyasztói magatartásra irányuló vizsgálataim eredményei eltérni látszanak a hazai kutatási eredményektől, egyúttal azonban alátámasztják azt az elgondolást, miszerint ha valaki a kultúra egyik területén aktív, annál az egyénnél fokozottabb aktivitás figyelhető meg a kultúra egyéb területein is (Vitányi, 2005).

A XX. század végi Magyarországon a kultúra iránti igény csökkenő tendenciát mutat (Falussy 1993, Bauer-Tibori 2002, Tibori 2001) annak ellenére, hogy egyrészt a szűkülő munkaerőpiacon mutatkozó trendek szerint is növekvő az igény a hasznosítható tudás és a kulturális értékek iránt, másrészt jelentősen növekedett a (a kultúrára is fordítható) szabadidő. A kép azért sem megnyugtató, mert nemcsak az idősebb generáció tagjai, de a fiatalabbak sem élnek a kultúra széles értelemben vett használatával. A hazai kutatások arról számolnak be, hogy az emberek csak azokat a tevékenységeket preferálják, melyek kevés szellemi, fizikai és anyagi ráfordítást igényelnek.

Az extrém sportolók és az átlagember között a legszembetűnőbb különbség az, hogy a sportolók alig 40%-a néz naponta TV-t, ami összehasonlítva a társadalomban megfigyelhető 90%-os rátával igen pozitív eredmény. Hasonlóan kedvező a kép a sportolók közösségi aktivitásánál is. Az, hogy majdnem 40%-uk naponta találkozik a barátaival, jelzi, hogy a közösség milyen fontos szerepet játszik a sportolók életében. Mindezen adatok alapján feltételezhető, hogy az extrém sportolókat az az elmagányosodás ami kortársaik egy részénél megfigyelhető, sokkal kevésbé veszélyezteti.

A kultúra-közvetítő intézmények látogatottságát tekintve már árnyaltabb, bár a társadalmi átlaghoz viszonyítva még mindig sokkal pozitívabb a kép. A mintában szereplők 60%-a komolyzenei hangversenyre soha nem megy el, színházba a megkérdezettek 24%, míg kiállításra 15%-uk sem jár soha. Ezek az eredmények azonban jócskán elmaradnak a szakirodalomban olvasható adatoktól, amelyek szerint a magyar társadalomban a távolmaradás kifejezetten radikális. Ugyanezeknél az intézményeknél 88%, 65%, illetve 70% (Tibori, 2004). Az összehasonlítás azt mutatja, hogy míg a társadalom nagy részénél még mindig a dolgok megszerzésén van a

hangsúly és csökken a közösségek szerepe, addig az extrém sportolóknál a társas szórakozás, a társas programok iránti igény fokozottan jelentkezik, ami mindenképp a sport közösségi értéktranszfer erejét bizonyítja.

Az extrém sportok szellemisége, közösségteremtő, értékközvetítő hatása a preferált témák területén is tetten érhető. Az eredményekből jól látszik, hogy az extrém sportolók kulturális fogyasztásában is az élményorientáció válik közös hívó szóvá. S ez az orientáció nem a hedonikus élvezetekről szól, hanem az önmaga számára tartalmas társas kapcsolatokról, a változatos, szép, értékes életről. Ezt az elméletet bizonyítja a preferált témák rangsora is. A lista élén nem a magas szenzoros kapacitással bíró témák, nem a thriller, a szex, a horror állnak, hanem például az információgyűjtés (az interneten), a hírek, a levelezés/e-mailezés témák állnak, amelyek „real-time” kapcsolatot biztosítanak a világgal és folyamatos interakciót a barátokkal, a sporttársakkal.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Disszertációmban arra vállalkoztam, hogy feltárjam a magyarországi extrém sportolók egy csoportjának motivációs- és értékrendszerét megválaszolva ezzel azt a kérdést, hogy az extrém sportok mennyiben tekinthetők az elmúlt 20 év globális és lokális változásaira adott válasznak. Úgy gondoltam, hogy átfogó képet csak úgy adhatok, ha több oldalról közelítem meg a témát. Ezért nemcsak az általános emberi értékek vizsgálatát, de a sport sajátos, csak rá jellemző értékeinek feltárását is kutatási céloknak tekintettem. Kezdeti elhatározásomat kiegészítettem azzal, hogy - figyelembe véve az extrém sport(ok) által közvetített értékek befolyásoló, motiváló erejét - a vizsgálatot kiterjesztettem az extrém sportolók szabadidő eltöltési szokásaira is, így adva még átfogóbb képet a magyarországi extrém sportolók értékattitűdjéről.

A kutatás kezdetekor felállított hipotézisek a következők szerint nyertek igazolást.

Az **első** hipotézisem, mely szerint az extrém sportolók esetében a belső késztetés erősebb motiváló erő, a külső hatások kevésbé meghatározóak, amit a felállított rangsor is tükröz, **beigazolódott**.

A saját teljesítmény és a bátorság szabta határok megismerése, a közösséghez tartozás és az egészség, mint belső motivációs tényezők szerepe a meghatározó, a külső hatások többsége (szülői minta, hirdetés, reklám) csak kevésbé inspiráló. A különbséget a külső/belső motiváló erőkből összeállított rangsor is jól tükröz.

Igazolódni látszik a **második feltételezésem** is, mely szerint a sport sajátos, csak hozzá köthető célértékei közül azok az értéktartalmak dominálnak, melyek az extrém sportokhoz különösen köthetőek.

A sport sajátos célértékeinek rangsorában az első *helyeken olyan értékek szerepelnek*, mint például: *„fokozza a teljesítőképeséget”, „az akaratot fejleszti”, „fejleszti a koordinációs képeséget”, és az „erősíti az önbizalmat, a magabiztosságot” melyek a sportok jellegéből adódóan az extrém sportokhoz különösen köthetőek.*

A **harmadik feltételezésem**, miszerint az extrém sportolók elsősorban a posztmodern kor által preferált értékeket képviselik, értékrendszerükben a bátorság és a kockázatvállalás, mint a közgondolkodás szerint az extrém sportokhoz leginkább köthető posztmodern értékek dominálnak csak **részben nyert igazolást**.

Az eredményeim a feltételezés első részét, mely szerint extrém sportolók elsősorban a posztmodern kor által preferált értékeket képviselik, igazolták. *Értékhierarchiájukban a közösségi értékek (segítségnyújtás, felelősségérzet) foglalnak el vezető helyet, és fontosnak tartanak olyan értékeket is, melyek a vágyaikhoz adekvát módon társulnak (kreativitás, változatos-, érdekes élet).*

Feltételezésem azon része azonban, mely szerint értékrendszerükben a bátorság és a kockázatvállalás, mint a közgondolkodás szerint az extrém sportokhoz leginkább köthető posztmodern értékek dominálnak nem nyert igazolást. Az eredmény arra a fontos dologra hívja fel a figyelmet, hogy míg a közvélemény szerint az extrém sportolók számára - a sportok jellegéből fakadóan - *a legfontosabb érték a bátorság és a kockázatvállalás kellene, hogy legyen, addig ezek az értékek kifejezetten alacsony mértékben fontosak csak a résztvevők számára.*

Részben igazolódott a negyedik feltételezésem, mely szerint az extrém sportolók halmazán belül a túlnyomórészt materiális értékkörnyezetben szocializálódott 30 év feletti korosztályokra a materiális értékek prioritása, míg a 30 év alattiaknál inkább a posztmateriális értékattitűd a jellemző.

A hipotézis azon része, miszerint *a 30 év alatti korosztályra inkább a posztmateriális értékek képviselete a jellemző*, igazolódott.

A feltételezés másik részét azonban az adatok megcáfolják. *Az extrém sportolóknál az életkor előrehaladtával a materiális értékek fokozatosan veszítenek súlyukból.* Az eredmények arra a jelenségre világítanak rá, hogy a 30-40 év közötti korosztályra a posztmateriális értékattitűd erősödése jellemző, annak ellenére, hogy ezek az emberek

kamaszként még az 1990-es években, a többnyire materiális értékeket előtérbe helyező értékörnyezetben szocializálódtak

Az **ötödik hipotézis** is, mely szerint az extrém sportolók posztmodern, élményorientált értékattitűdje kulturális fogyasztásukban is megmutatkozik, a magas szenzoros kapacitással bíró témák médiumtól függetlenül vonzóak számukra, **csak részben igazolódtott be.**

Az eredmények a feltételezésnek azt a részét igazolták, mely szerint *az extrém sportolók a hagyományos kultúra közvetítő intézményeket a társadalmi átlaghoz képest gyakrabban látogatják, bizonyítva ezzel, hogy fokozott élménykereső attitűdjük nem korlátozódik az extrém sportok nyújtotta élményekre.* A hipotézis azon része azonban, mely szerint az extrém sportolók számára a *magas szenzoros kapacitással bíró témák médiumtól függően vonzóak, téves feltételezésnek bizonyult.* Míg a sci-fi, thriller, szex vagy horror témák a társadalom nagy részénél fokozott érdeklődésre tartanak számot, az extrém sportolók ranglistájának csak a végén szerepel.

Értekezésemben arra vállalkoztam, hogy bemutassam a magyarországi extrém sportolók egy csoportjának értékrendszerét, és azt, hogy értékstruktúrájuk mennyiben tekinthető az elmúlt 20 év globális és lokális változásaira adott válasznak. A célokat csak úgy valósíthattam meg, átfogó képet csak úgy adhattam, ha a témát több oldalról közelítettem meg. Ezért nemcsak az általános emberi értékek vizsgálatát, de a sport sajátos, csak rá jellemző értékeinek feltárását valamint az extrém sportolók szabadidő eltöltési szokásait is kutatási céloknak tekintettem.

Az eredmények jól mutatják, hogy az extrém sportokban való érintettség és a sportolók értékszocializációja között milyen szoros kapcsolat és összefüggés áll fenn.

Értekezésem egy feltáró jellegű kutatáson alapult. A feldolgozott adatok és tapasztalatok új exploratív és/vagy reprezentatív kutatások alapjául szolgálhatnak.

Reprezentatív kutatás bizonyíthatná az eredményeket, amelyek jelen formájukban hasonlóságot mutatnak a nemzetközi adatokkal, azaz, hogy az extrém sportolók a 30-40 év közötti, magasabb iskolai végzettségű férfiak köréből kerülnek ki.

Ugyancsak reprezentatív kutatás bizonyíthatná, és egyben finomíthatná a sportolók értékattitűdjére és értékrendszerére vonatkozó meglátásaimat.

Exploratív kutatás tárhatná fel például a Magyarországon is űzhető technikai extrém sportokat (pl.: moto-cross, rally, jet-ski) művelők értékattitűdjét.

További feltáró kutatás pedig az extrém sportot, mint addikciót elemezhetné.

6. SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Pólusné Thiry É. (2013) Élmény vagy gazdagság – az extrém sportolók élményorientációja. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 14, (53):35-39.

Pólus-Thiry É, Rédei Cs. (2012) Value orientation of people involved in action or extreme sports in Hungary, *European Journal for Sport and Society*, 9, (1+2): 105-117.

Pólus-Thiry É, Rédei Cs. (2012) The Influence of Age and Gender on the Value Orientation of Extreme Sports Participants, *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 56: 51-58.

Pólusné Thiry É. (2011) Extrém sportok szelekciós modelljei: motivációk és választások az élménytársadalmakban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 12, (45): 16-20.

Pólusné Thiry É. (2010) Az extrém sportok morfológiája történeti fejlődésük tükrében. *Kalokagathia*, 47-48, (4-1): 127-139.